

## **ESKİŞEHİR'DE BİR YEREL BASIN TARAMASININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ**

**Yrd. Doç. Dr. Turhan BARAZ**

Bu yazıya temel oluşturan araştırma 1986 yılında yapıldı (Baraz 1988). Araştırmanın amacı, Eskişehir'de başlangıcından günümüze yerel gazete ve dergilerin örneklerini bularak hem tarihsel bir sıralamasını yapmak, hem de kimliklerini belirlemektir.

Kitle iletişim araçlarıyla insanlar arasındaki haberlerin, düşüncelerin, bilgilerin, duyguların, kuşaklararası kültürün iletimi ve kamuoyunda ortak bir anlayışın oluşumu sağlanmaktadır. Başlangıçta yalnızca gazete ve dergi gibi yayın araçlarının üstlendikleri bu görev, teknolojik gelişmeye koşut diğer araçlarca paylaşılmışsa da bu gelişmeyle gazetelerin işlevleri gölgelenmemiştir.

Yazılı basın özellikle de gazeteler- insanlar arası doğrudan gerçekleşemeyen iletişimin aracıdır. Cemaat yaşamından cemiyet yaşamına geçen toplumlarda (Ozankaya 1979:92) artan ve çeşitlenen nüfus, genişleyen ve dışa açılan mekan, bireyler arasında sınırlanan ve daralan ilişkiler (Özkalp 1988:13), olup bitenden haberdar olmada basına önemli görevler yükler. Bu anlamda gazetelerin işlevi duyurmak, yaymak, öğretmek ve kamuoyu oluşturmaktır.

Böylece nüfus düzeyinde yayın ve dağıtım yapan gazeteler ulus bilincinin pekiştirilmesini de sağlarken yerel basın buna ek olarak

insanın içinde yaşadığı toplumsal çevre ile bütünleşmesinde rol oynar. Hemşehrisi olduğumuz Eskişehir'de yerel basın tarihcisinin bilinmesi bu açıdan önem taşımaktadır.

Ayrıca diğer kitle iletişim araçları gibi gazeteler de yansıtma-da seçicilik, haber vermede yanlılık vb. sınırlılıklar gözönünde tutulmak koşuluyla, toplum yaşamını yansıtan belgelerdir. Gazete koleksiyonlarının da toplumsal değişimin gözlemlenebileceği «toplumsal bellek» kaynakları olma özelliği vardır.

Keşke sayıları yüzyirmidört'e ulaşan bu gazetelerin eksiksiz örnekleri kentin kitaplıklarında, arşivlerinde bulunabilseydi, yaşadığımız çevrenin toplum yaşamıyla ilgili çok değerli bilgilerden gerek kişisel, gerek kurumsal yaşayışı düzenlemede yararlanılabilecekti. Nitekim araştırmamızın amacı dışında kalmasına karşın, derlenebilen gazete örnekleri bu açıdan ilginç ipuçları vermekte ve sorulara yol açmaktadır.

Bu nedenle yazımızı 2 bölüme ayırdık. Birincisinde, belirli dönemlere göre Eskişehir'de günümüze kadar yayınlanan gazetelerin kısa bir tanıtımını yapacağız, ikincisinde ise elde edilebilen örneklerin Eskişehir'in sosyo-kültürel yaşamında yansıttığı bazı gerçeklere değineceğiz.

Eskişehir'de ilk gazete 22 Mart 1908 tarihinde «NİMET» adıyla çıkıyor. Mehmet Burhanettin'in bu gazetesi haftada 3 kez yayımlanıyor.

Ulaşılabilen örneklerle göre bir kümeleme yapmak gerekirse;

Cumhuriyet öncesi 13,

Cumhuriyetten çok partili yaşam 6,

1946-50 Tarımda yapı değişmesi 11,

1950-60 33 gazete yayını sürdürüyor.

50'li yıllarda 13 günlük gazetenin sürekli yayında olduğu da görülüyor.

Günümüzde ise 5 günlük sürekli gazete var. Yayına geçiş tarihleriyle birlikte Sakarya (1925), İstikbal (1951), Milli İrade (1968), Sonhaber (1984), İki Eylül (1988).

Aldarını andığımız bu beş yerel gazetenin süreklilik sağlayabilmesi oldukça önemli. Ancak, kentin günümüzdeki nüfusu, okuma-yazma

oranı gözönünde tutulduğunda; yanısıra yerel basının daha önce de değinilen işlevinin önemi düşünülduğünde gazetelerin sayısı olmasa bile tirajlarının önemini yadsıyamayız.

Gerçekten ulusal basının teknolojik gelişmesi, dağıtım şebekesini ve olanaklarını güçlendirmesi, bölge haberlerini öncelikle gözetmesi ve giderek yaygınlaşan lotarya gücü gözönüne alındığında 5 yerel gazetenin süreklilik sağlayabilmesi önemli bir başarıdır.

Eskişehir'deki gazete satışlarından yola çıkarak ulusal basınla, yerel basının karşılaştırılması ve potansiyel okuyuculara ulaşmak, kendini benimsetmek için yerel gazetelerin yapması gerekenler araştırılmaya değer konulardır.

Örneklerine ulaşabildiğimiz yerel gazetelere bakıldığında geçmişte Eskişehir'in sosyal ve kültürel yaşamında çok önemli adımların atıldığını görüyoruz:

- . Sözcüleri, 1912 yılında Eskişehir'de Türk yazarlarının seçkin eserlerini sahneye koyan sürekli bir tiyatro var. Reşad Rıdvan Bey'in yönetiminde icra-yı sanat ediyorlar...
- . 1925 yılında Caz Müziği Topluluğu kuruyor Cumhuriyet Gazinosunda konserleri var...
- . 1912 yılında Ömür Lütfü Eczanesi'nde doktorlar Cuma günleri yoksul hastaları ücretsiz muayene ve tedavi ediyorlar...
- . 1927 yılında Hüseyin Hilmi Bey tarafından Cumhuriyet Barı'nda dans dersleri veriliyor...
- . 1932 yılında yerel basında kadın hakları savunuluyor... Aynı yıl tiyatro eleştirileri yayınlanıyor...
- . 1939 yılında Otello, Bir Kuyruk Acısı, Baba, Meçhul Serseri ve Arşın Malalan adlı 5 oyun bir hafta içinde oynanıyor...
- . 1939 yılında Eskişehir'de bir gecede iki oyun sergileniyor. Kocatepe Gazetesi'nin sanat eleştirmeni Aksay, okurlarından özür diliyor, sadece bir oyunu izleyebildiği için...
- . 1944 yılında Sakarya Geçidi Ferah Kıraathanesi'nde Meddah Edip'in her gece gösterisi var...
- . 1944 yılında gazeteler «köylü» özel sayıları çıkarıyor...
- . 1948 yılında Güzeliş Kitabevi en çok okunan kitapları duyuruyor. Okuma listeleri ve kitap tanıtma yazıları yayınlanıyor.

- . 1953 yılında Eskişehir'den Ankara ve İstanbul'a Devlet Hava Yolları'nın hergün düzenli uçak seferleri var. Ankara 24, İstanbul 28 TL saat 10.15 ve 14.45'de.
- . Yine yıl 1953, Şeker Fabrikası Salonunda İhsan USMANBAŞ'ın operası var. Veya Göksu'da Bale gösterisi...
- . 1955 yılında Eskişehir'de 18 sinema var.
- . Aynı yıl Ferit ALNAR yönetiminde Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası konserler veriyor...
- . Yine aynı yıl bale, opera, operet ve revü temsillerinin haberleri gazetelere yansıyor.
- . 1954 yılının Mayıs/Haziran ayları etkinlikleri yerel basına yansıyor:

Devlet Resim Heykel Sergisi (Dumlupınar Salonu)

Ressamlar Derneği Sergisi (Şenay Lokali)

Devlet Opera Orkestrası (Şeker Fb. Salonu)

Muammer Karaca Opereti

Şiir Sergisi (Park Gazinosu)

Hamiyet Yüceses Konseri (Porsuk Gazinosu)

Fotoğraf Sergisi (Dumlupınar Salonu)

Gazetelerin incelenmesinde gözümüze çarpan bu örnekler günümüzle karşılaştırıldığında Eskişehir'in toplumsal yaşamında önemli değişmelerin olduğunu göstermektedir. Kentte, 1940'larda, 50'lerde dışa açık bir yaşamın, yoğun sanatsal etkinliklerin bulunduğu gösteren bu belirtiler, günümüzle görece çarpıcı bir karşıtlık içindedir.

Nüfusu, İl Merkezi olduğu 1925 yılından bu yana düzenli olarak artmasına (1927'de 32,3 bin, 1985'de 360 bin), DDY atölyeleri ile 1894'de temeli atılan sanayinin, özellikle 1960'lardan sonra gelişmesine, büyük bir askeri merkeze, hizmetleri yalnız tüm yurda değil, Avrupa'ya uzanan üniversitesi'ne karşın bugün gözlenen durum ve kentlilerde çağdaş bir kentlilik bilincinin yeterince olgunlaşmamış olması nasıl açıklanabilir?

Bu konuda ilk akla gelenler şöyle sıralanabilir:

- . Yakın tarihte ülke genelinde yaşanmış olan bunalımlı siyasal dönemin, insanlara dış yaşamdan kaçınma alışkanlığını kazandırmış olması,
- . Eskişehir'in hem eğlence hem de kültürel etkinliklerle ilgili gece yaşamından kadının çekilmiş olması,
- . TV ve Video'nun eve dönük yaşamı benimsetmiş olması,
- . Ekonomik koşulların ağırlaşmasıyla insanların bu tür etkinliklere bütçelerinde yer ayıramamaları.

Ancak bu sıraladığımız nedenleri de daha temel bir başka sorunun sonucu olarak ele almak doğru olacaktır: Kentin nüfus yapısındaki özellikler tarihsel süreç içindeki değişimleriyle birlikte incelenmelidir. Nüfusun alt kültürlere göre, yaş gruplarına göre, mesleklere göre, cinsiyete göre vb. dağılımındaki değişimlerin 1950'lerde Türkiye genelinde başlayan tarım kesimindeki yapı değişiminin (Ozankaya 1979: 169-171) yol açtığı iç göç olayının Eskişehir açısından saptanması gerekmektedir.

Başka bir biçimde dile getirilecek olursa Eskişehir'de yaşayanların kökeni, cinsiyeti, yaşı, işi, öğretim düzeyi ne idi, şimdikilerinki nedir? Eskişehir'i kimler terketti, kimler gelip kente yerleşti?

Bu soruların yanıtları toplumsal değişme ile birlikte değişen değerleri ve yaşama biçimlerini (Güvenç 1984:342) açıklamada daha bilimsel ve somut veriler oluşturabilecektir.

Türkiye'de kentler de insanlar gibi büyüyor. Sade Eskişehir değil, Anadolu'nun tüm kentlerinin görünüşü 40'ların, 50'lerin Türkiye'sinden çok farklı. Ancak bu hızlı kentleşme içinde nüfus ve yerleşme alanları büyürken beraberinde bir «kültürel kan kaybını»da getiriyor.

Belli bir süreden beri Eskişehir için söz konusu olan bu durum gerçekte Türkiye'nin tüm kentlerine yaygınlaştırılabilir. Bu nedenle Eskişehir ölçeğinde konunun irdelenmesi geneldeki durumu anlamaya da yardımcı olabilir.

## KAYNAKÇA

Turhan BARAZ  
1988

Bozkurt GÜVENÇ  
1984

Özer OZANKAYA  
1979

Enver ÖZKALP  
1988

Merih ZILLIOĞLU  
1986

Cahit IŞIK ve  
Kenan ŞANLIER  
1988

**Başlangıçtan Günümüze Eskişehir Basını.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

**İnsan ve Kültür,** 4. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

**Toplumbilimine Giriş.** 3. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.

**Sosyolojiye Giriş Dersleri.** 3. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

**Sinemotografik Bilim-Kurgu Yayınlarının Çocukların Dünya Görüşünün Oluşumu Üzerindeki Etkileri.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

**Sosyo-Ekonomik Gelişmede Eskişehir.** Eskişehir: Ticaret Odası Yayınları.